
Svätec a jeho funkcie v spoločnosti I.

Eds. Rastislav Kožiak – Jaroslav Nemeš. Bratislava: Chronos, 2006. 440 s.
ISBN 80-89027-19-9

© Centrum pre štúdium kresťanstva. Všetky práva vyhradené.

Pri citovaní prosíme dodržať autorské práva jednotlivých autorov a uvádzať zdrojovú publikáciu.

All published work, regardless of the medium in which it was published, is considered by law to be copyrighted by the author. It is important that all such articles and references to them be attributed to the author and source.

Uctievanie svätých a jeho odraz v toponymii stredného Slovenska

Silvia Čatayová

ČATAYOVÁ, Silvia: *The Worship of the Saints and its Image in the Toponymy of Central Slovakia*. In: Svätec a jeho funkcie v spoločnosti I. Bratislava: Chronos, 2006, p. 383-391.

The work deals with the influence of the worshipping saints on the Central Slovakia toponymy. The author focuses her attention mainly on the names of the urban and country settlements, peripherally on the names of non – settlement objects (terrain names). She also examines the circumstances of their origin. The origin of the toponymics based upon the names of saints was motivated by the patronium of the local church, eventually of the sacred building to which the land belonged. The contribution does not solve the problem, on the contrary, it should be a basis for a further research.

KEYWORDS: History of language, Central Slovakia, Saints, Toponymy

Vývoj pomenovaní je podmienený jednak vývojom jazyka, jednak mimo-jazykovou skutočnosťou a jej premenami.¹ Historická onymia vznikla v procese riadenom istými zákonitosťami² a jej súvislosť s miestnymi, časovými a spoločenskými činiteľmi je nesporná.³

Pri utváraní pomenovaní sa využívali slová z rozličných významových okru-

---

¹ NOVÁKOVÁ, M.: Vliv stavu onymického objektu na vývoj toponým. In: *Vlastné mená v dejinách jazyka a osídlenia*. Zborník referátov z X. slovenskej onomastickej konferencie (Bratislava 13.-15. septembra 1989). Zost. M. Majtán. Bratislava 1991, s. 78-83.

² Zo znakov, ktoré pomenúvaný objekt charakterizovali (vek, poloha, rozloha, funkcia, príslušnosť, sociálny alebo národnostný ráz obyvateľstva) sa zvyčajne iba jeden stal významovým motívom mena. Ten bol potom pomocou jazykových prostriedkov príslušného národného jazyka spracovaný do podoby vlastného mena. LUTTERER, I. et al.: *Zeměpisné jména Československa*. Praha 1982, s. 24.

³ Pre každú vývojovú epochu jazyka platila určitá dobovo podmienená pomenovacia norma. Súboj motívácií, pomenovacích postupov a jazykových prostriedkov uplatňujúcich sa pri vzniku toponým sa odlišujú časovo aj geograficky. Premennivosť pomenovacích prostriedkov využíva toponomastika na určovanie relatívneho veku jednotlivých menných typov a tým na zisťovanie postupu a doby osídlenia. LUTTERER, I. et al.: *Zeměpisné jména Československa*, s. 19-24.

hov.⁴ V stredoslovenskej toponymii majú pomerne bohaté zastúpenie pomenovania utvorené zo slov patriacich do významového okruhu duchovného života, ktoré z obsahového hľadiska tvoria dve skupiny. Do prvej skupiny patria pohanské názvy utvorené z apelatív *diva*, *modla*, *háj*, prípadne z teoným, ktoré poukazujú na predkresťanskú náboženskú tradíciu – Divina, Divinka (okr. Žilina), Modly (m. č. Martina), Háj (okr. Turčianske Teplice),⁵ Perina (vrch v katastri Detvy).⁶ Druhá skupina zahŕňa názvy dokladajúce vplyvy kresťanského cirkevného života.⁷ Ide o názvy osád, ktoré dostávali mená podľa cirkevných stavieb nachádzajúcich sa na ich území – Kláštor pod Znievom (okr. Martin), podľa príslušnosti k cirkevným inštitúciám – Horné Opatovce (okr. Žiar nad Hronom), Opatovská Nová Ves (okr. Veľký Krtíš), Biskupice pri Filákovke (okr. Lučenec), Mníšany (č. o. Magnezitovce, okr. Revúca). O cirkevnej tradícii svedčia aj zachované terénne názvy Mních (vrch v katastri Kriváňa, okr. Detva), Mních (vrch v katastri Martinčeka, okr. Ružomberok), Kláštorisko – Havránok (vrch nad Liptovskou Marou, okr. Liptovský Mikuláš), Kostolisko (pole v chotári Pstruše, okr. Detva), Káplná/ Pod Káplnou – Zakáplná – Na Káplnej – Pri Káplinke (vrch v katastri Vígľaša, okr. Detva).⁸

Názvy súvisiace s cirkevnou tradíciou sa netvorili len z prostriedkov apelatívnej lexiky, ale využívali sa aj možnosti, ktoré ponúkala propriálna lexika. Pre obdobie christianizácie a upevňovania feudalizmu sú príznačné osadné názvy utvorené z vlastných cirkevných mien svätcov, čo súvisí s ich kultom, ktorý v stredove-

⁴ K obsahovému triedeniu vlastných mien ŠMILAUER, V.: Úvod do toponomastiky. Praha 1966, 230 s.; ŠMILAUER, V.: Příručka slovanské toponomastiky. Praha 1970, 216 s.

⁵ Toponymami s uvedenou motiváciou sa posledne zaoberali ONDRUŠ, Š.: Odtajnené trezory slov I. Martin 2000, s. 204-209; ONDRUŠ, Š.: Odtajnené trezory slov II. Martin 2002, s. 216-218; SLIVKA, M.: K náboženskému synkretizmu v strednej Európe. In: Pohanstvo a kresťanstvo. Zborník referátov z konferencie (Banská Bystrica 5.-6. februára 2003). Zost. R. Kožiak – J. Nemeš. Bratislava 2004, s. 147-153; KRAJČOVIČ, R.: Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch miest a obcí. Bratislava 2005, s. 113-118.

⁶ V katastri Detvy existuje vrch Perina a miestna časť Podperina a podľa nich sa volajú aj 2 potoky. Názov Perina je deformovaný a pôvodne sa musel volať Perín – pravdepodobne bol zasvätený Perúnovi. Krško, J.: Hydronymia povodia Hrona, 2006, s. 137 a 142 (rukopis).

⁷ K názvom súvisiacim s náboženstvom ŠMILAUER, V.: Úvod do toponomastiky, s. 153-154.

⁸ Terénne názvy súvisiace s cirkevnou tradíciou sú vypísané z onomastickej kartotéky Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, ktorú nám s láskavým dovolením sprístupnil PhDr. Milan Majtán, CSc. K apelatívam *mních*, *kláštor*, *havran*, *remeta*, *raj* v slovenskej toponymii SLIVKA, M.: K problematike eremitizmu na Slovensku. In: Dejiny a kultúra rehoľných komunit na Slovensku. Trnava 1994, s. 49-70; SLIVKA, M.: Locus amoenus v procese zakladania a výstavby stredovekých kláštorov. In: Studia Archaeologia Slovaca Mediaevalia I. Bratislava 1998, s. 59-71; KROŠLÁKOVÁ, E.: Slová remeta, remata v slovenskej toponymii. In: Zborník referátov z 13. slovenskej onomastickej konferencie (Modra–Piesok). Zost. M. Majtán – P. Žigo. Bratislava 1998, s. 91-97; SLIVKA, M.: Kresťanské pustovnicke hnutie. In: Rehole a kláštory na Slovensku. Zborník referátov z konferencie. Zost. R. Kožiak – V. Múcska. Banská Bystrica – Bratislava 2002, s. 75-84; KÚTNIK – ŠMÁLOV, J.: Kresťanský stredovek Slovenska (Výber z diela 3). Bratislava 2005, 327 s.

ku dosiahol obrovský rozmach.⁹ Silne bola rozšírená idea zvláštneho patronátu, ktorú mali svätci vykonávať nad miestom im zasväteným, preto si každá oblasť, mesto a farnosť ctili vlastného patróna, ktorého obdarúvali mimoriadnymi poctami s vierou, že budú požívať jeho zvláštnu ochranu.¹⁰

Pomenovania utvorené z vlastných mien svätcov sa väčšinou spájajú s geografickými objektmi, ktoré vznikli okolo sakrálnych stavieb, alebo sa nachádzali v ich blízkosti, prípadne patrili do ich vlastníctva. Stredoveké sakrálne stavby získavali svoje patrocíniá spravidla pri vysvätení, pričom ich výber býval výsledkom súhry viacerých činiteľov, a to nielen náboženskej, kultúrnej a sociálnej povahy, ale aj teritoriálnej, štátnej a dynastickej.¹¹ Patrocíniá sakrálnych stavieb boli v období christianizácie natoľko dôležité pre určenie miesta, že aj osady dostávali názvy podľa nich.¹² Z regiónov stredného Slovenska je najväčšia koncentrácia týchto názvov v Liptove a v Turci, kde mal tento jav podľa V. Uhlára spojitosť s upevňovaním feudalizmu na severe Slovenska i s výstavbou sakrálnej architektúry.¹³

V mnohých prípadoch bolo zárodkom obcí majúciich názov podľa patrocínia farské sídlisko, ktoré bolo postavené ako spoločné v strede medzi niekoľkými osadami, a ktorého súčasťou boli okrem kostola a obydlia kléru aj hospodárske budovy a chyže nevoľníkov. Z niektorých farských sídlisk sa postupne vyvinuli samostatné dediny, ktoré si v názve zachovali patrocínium miestneho kostola.¹⁴ K takým obciam patrí napríklad Liptovský Michal, Martinček, Liptovský Mikuláš, zatopená obec Liptovská Mara,¹⁵ alebo Svätá Mara, dnes miestna časť Socoviec

⁹ Cirkevné vlastné meno je vlastné meno osoby, ktorá je významná pre dejiny alebo existenciu cirkvi a ktorej meno je preto cirkvou doporučované aj ako krstné meno. SVOBODA, J. et al.: Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky. In: Zpravodaj Mistopisné komise ČSAV, roč. XIV, 1973, č. 1, s. 188. Jav utvárania osadných názvov z mien svätcov možno sledovať na celom území Európy, dokonca i v zámorí. Vo Francúzsku pomenovania so *sanctus* tvoria až jednu osminu osadného názvoslovía, mnoho takýchto názvov sa vyskytuje aj v Taliansku, Rakúsku, Česku, Rusku. Často ide o mená týchto svätých: Martin, Ján, Panna Mária, Michal, Mikuláš, Juraj, Jakub. ŠMILAUER, V.: Úvod do toponomastiky, s. 154. V období zámorskej kolonizácie potom vznikali podobné pomenovania v kolonizovanom prostredí. Napr. San Salvador (mesto založené španielskymi dobyvateľmi na mieste starej indiánskej metropoly) – podľa tradície bolo mesto založené na deň sviatku Premenenia Pána; Santiago de Chile (mesto založili španielski dobyvatelia na mieste indiánskej osady) – pomenované je podľa sv. Jakuba, národného patróna Španielov; Sao Paulo (misijné stredisko založili na mieste indiánskej osady portugalskí jezuiti) – pomenovali ho podľa sv. Pavla, ktorému bola slúžená prvá omša v tamojšom chráme. LUTTERER, I. et al.: Původ zeměpisných jmen. Praha 1976, s. 8, s. 236-237.

¹⁰ VAUCHES, A.: IX. Světec. In: Le Goff, J.: Středověký člověk. Praha 2003, s. 263-290.

¹¹ K výberu patrocínií a uctievaniu svätých na Slovensku HUDÁK, J.: Patrocíniá na Slovensku (Súpis a historický vývin). Interná tlač Umenovedného ústavu SAV. Bratislava 1984, 480 s.; SLIVKA, M.: Uctievanie svätých na Slovensku (K problematike výskumu patrocínií). In: Studia Archaeologia Slovaca Mediaevalia V, 2006, s. 91-162.

¹² HUDÁK, J.: Patrocíniá na Slovensku (Súpis a historický vývin), s. 39-42.

¹³ UHLÁR, V.: Pôvod názvov obcí v liptovskej zátopovej oblasti. In: Liptov 1. Vlastivedný zborník. Zost. E. Kufčák. Martin 1970, s. 163-172.

¹⁴ K tomu RATKOŠ, P.: Naše sídliskové útvary v latinskej terminológii 9. – 12. storočia. In: Archaeologia Historica 3. Brno 1978, s. 247-253; SOKOLOVSKÝ, L.: Správa stredovekej dediny na Slovensku. Bratislava 2002, s. 201-205; tiež Corpus iuris Hungarici. Budapest 1899, s. 36.

¹⁵ ULIČNÝ, F.: Dejiny osídlenia Liptova do konca 16. storočia (2. časť). In: Liptov 8. Vlastivedný zborník. Zost. E. Kufčák. Martin 1985, s. 133-208.

v Turci.¹⁶ J. Hudák v práci Patrocíniá na Slovensku poukazuje na prípad, keď pri pomenovaní mohol nastať opačný proces, teda že názov obce, ktorý vznikol z určenia jej zakladateľa, sa stal patrociniotvorným.¹⁷

Názvy podľa patrocínií tiež získavali osady patriace ku majetkom kláštorov a prepoštstiev. Dokladom prenesenia kláštorného patrocínia na obec pod ním predstavuje názov Hronský Beňadik; obec pod kláštorom sa skôr nazývala Petend (*1209 villa Petend*).¹⁸ Iný prípad pomenovania predstavuje názov Svätójánska Boca. Osada Svätójánska Boca vznikla v časti Bocianskej doliny, ktorá v stredoveku patrila do chotára Svätého Jána, a podľa toho dostala aj názov.¹⁹

V niektorých prípadoch názvy podľa patrocínií nahradili starší, už dlhšie existujúci názov obce, sú však aj prípady, keď sa patrocínium ujalo ako názvotvorné len v cudzojazyčnom názve. Niekedy bolo patrocínium len výrazom umelého, akoby úradného názvu obce, ktorý začas koexistoval s pôvodným ľudovým názvom – Ilija (*1324 Scentegud*),²⁰ Kremnické Bane (*1361 Villa Johannis, mad. Jánoshegy, nem. Johannesberg*),²¹ Kunešov (*1429 Kwnushaw alias Villa S. Michaelis*),²² Rybník (*1266 Sancta Crux*),²³ Sásová (*1487 Zazfalw – Zenthenthal*),²⁴ Vieska (*1466 Mendzenth alias Wezka, mad. Garamindszent*),²⁵ Zvolenská Slatina (*1332 Sancta Crux de Solio*).²⁶

Výskumom stredoslovenskej ojkonymie sme zistili viaceré názvy utvorené z vlastných mien svätcov – apoštolov a mučeníkov, biskupov, opátov, pustovníkov, ale aj kanonizovaných príslušníkov arpádovskej dynastie. Zaznamenali sme aj názvy súvisiace s mariánskou úctou, ďalej s úctou k archanjelom, a tiež s uctievaním posvätných predmetov, najčastejšie kríža.

Ojkonymá utvorené z mien svätcov a svätíc:

sv. Alžbeta	-Svätá Alžbeta, m. č. o. Liptovské Kľačany, okres Liptovský Mikuláš;
sv. Anna	-Liptovská Anna, okres Liptovský Mikuláš;
sv. Anton Pustovník	-Sásová (<i>Zenthenthal</i>), č. m. Banská Bystrica; Svätý Anton, okres Banská Štiavnica;
sv. Benedikt opát	-Hronský Beňadik, okres Žarnovica;
sv. Demeter	-Svätý Demeter (aj Dimitrij), m. č. o. Kesovce, okres Rimavská Sobota;
sv. Egid	-Ilija (<i>Scentegud</i>), okres Banská Štiavnica;
sv. Hedviga	-Hadviga, č. o. Brieštie, okres Turčianske Teplice;
sv. Helena	-Svätá Helena, m. č. o. Dražkovce, okres Martin;
sv. Juraj	-Turčiansky Ďur, okres Martin;

¹⁶ BEŇKO, J.: Starý Turiec. Martin 1996, s. 40-41.

¹⁷ HUDÁK, J.: Patrocíniá na Slovensku (Súpis a historický vývin), s. 40.

¹⁸ MARSINA, R. (ed.): Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I. Bratislava 1971, s. 118, č. 150.

¹⁹ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II. Bratislava 1977, s. 308.

²⁰ BAKÁCS, I.: Hont vármegye Mohács előtt. Budapest 1971, s. 128.

²¹ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II., s. 104.

²² Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II., s. 118; MATUNÁK, M.: Z dejín slobodného a hlavného banského mesta Kremnice. Kremnica 1928, s. 457-458.

²³ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II., s. 517.

²⁴ MATULAY, C.: Mesto Banská Bystrica. Katalóg administratívnych a súdnych písomností. 1255-1536. I. Bratislava, Archívna správa MV SSR 1980, s. 93, č. 292.

²⁵ MEZŐ, A.: Patrocíniumok a középkori Magyarországon. Budapest 2003, s. 342.

²⁶ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku III. Bratislava 1978, s. 367.

sv. Ján Krstiteľ	-Kremnické Bane (<i>Villa Johannis</i>), okres Žiar nad Hronom; Liptovský Ján, okres Liptovský Mikuláš; Svätováňska Boca, dnes Nižná Boca, okres Liptovský Mikuláš;
sv. Martin	-Martin; Martinček, okres Ružomberok;
sv. Mikuláš	-Liptovský Mikuláš;
sv. Ondrej	-Liptovský Ondrej, okres Liptovský Mikuláš; Svätý Ondrej, m. č. o. Hronov, č. o. Brusno, okres Banská Bystrica;
sv. Peter	-Liptovský Peter, okres Liptovský Mikuláš; Pôtor, okres Veľký Krtíš; Turčiansky Peter, okres Martin;
sv. Štefan Kráľ	-Kráľ, okres Rimavská Sobota; Svätý Štefan m. č. o. Veterná Poruba, okres Liptovský Mikuláš;
Všetci svätí	-Vieska (<i>Mendzenth</i>), č. o. Ladomerská Vieska, okres Žiar nad Hronom

Ojkonymá súvisiace s mariánskou úctou:

Panna Mária	-Liptovská Mara, č. o. Liptovská Sielnica, okres Liptovský Mikuláš; Svätá Mara, č. o. Socovce, okres Martin
--------------------	---

Ojkonymá súvisiace s uctievaním archanielov:

sv. Michal	-Kunešov (<i>Villa S. Michaelis</i>), okres Žiar nad Hronom; Liptovský Michal, okres Ružomberok; Turčiansky Michal, č. m. Turčianske Teplice
-------------------	--

Ojkonymá súvisiace s uctievaním sv. kríža:

sv. kríž	-Rybník (<i>Sancta Crux</i>), okres Revúca; Svätý Kríž, okres Liptovský Mikuláš; Zvolenská Slatina (<i>Sancta Crux de Solio</i>), okres Zvolen; Žiar nad Hronom (<i>Kerestur</i>)
-----------------	---

Ako jazykové útvary patria skúmané ojkonymá do skupiny pomenovaní, ktoré nevznikli z inventára všeobecných mien, ale spojením už existujúcich vlastných mien s prívlastkom svätý (sanctus, szent).²⁷ Názvy majú vo väčšine prípadov nederivované formy, o derivovanej forme možno hovoriť v prípade ojkonyma Martinček, ktoré vzniklo z potreby odlišiť osadu Svätý Martin v Liptove od osád toho istého mena v iných slovenských regiónoch. V prípade viacerých názvov sa stretávame so zdomácnenými formami mien (Hronský *Beňadik*, Svätá *Mara*, Svätý *Ďur*), za skomoleninu pôvodného mena môžeme považovať názov Pôtor (pôvodne Svätý Peter v Novohrade). Vynechaním časti svätcovho mena vzniklo pomenovanie Kráľ, úplné znenie by bolo Štefan Kráľ. Pri názve zaniknutej osady Demeter/Dimitrij²⁸ sa stretávame jednak s podobou typickou pre oblasť latinskej kultúry s fo-

²⁷ Nástup a upevňovanie kresťanstva sa vo vývine lexiky starej slovenčiny prejavili prehodnocovaním významov slov súvisiacich so slovanskou mytológiou na slová bežné, a tiež naopak, prehodnocovaním „svetských“ významov bežných slov na významy súvisiace s kresťanstvom. Do druhej skupiny patrí aj slovo *svätý*, ktoré ešte pred 11. storočím malo svetský význam (z psl. *svěťъ* „mocný, rozsiahly“, zachované aj v mene veľkomoravského panovníka Svätopluka (Светѣплъкъ). KRAJČOVIČ, R.: Vývin slovenského jazyka a dialektológia. Bratislava 1988, s. 165.

²⁸ Forma mena (Dimitrij) je zaznamenaná v onomastickej kartotéke Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV.

némou *e*, aj s podobou blízkou byzantskej kultúrnej sfére s fonémou *i*.²⁹ Na zmiešané jazykové vzťahy poukazuje meno Hedviga, podľa ktorej bola pomenovaná osada Hadviga v Turci.³⁰

Na komunikačnú platnosť ojkonym v minulosti vplývali viaceré faktory – najčastejšie to bola spoločenská významnosť a dôležitosť pomenovaného objektu. V stredoveku mali väčší rozsah pôsobnosti názvy miest a názvy osád pri dôležitých komunikáciách a mýtnych stanicích. Väčšina osadných názvov však mala okruh pôsobnosti v rámci príslušného panstva alebo historickej župy.³¹ Pretože každé patrocínium bolo v stredoveku svojím spôsobom špecifikom lokality, obyčajne platila zásada, že patrocínium sa v jednom administratívnom teritóriu neopakovalo.³² To isté platilo aj o ojkonymách nimi motivovaných; v rámci menších územných celkov sa teda nenachádzali osady, v ktorých pomenovaní by sa opakovalo meno rovnakého svätca. V rámci väčších území však k tomuto opakovaniu dochádzalo, čo možno vysvetliť tým, že pomenúvanie, ale aj výber patrocínií podliehali dobovej norme. Na strednom Slovensku teda existoval jeden Svätý Martin v Turci, jeden v Liptove (Martinček); jeden Svätý Michal v Liptove, jeden v Turci; jeden Svätý Peter v Liptove, jeden v Turci, jeden v Novohrade; jedna Svätá Mara v Liptove, jedna v Turci; jeden Svätý Ondrej v Liptove, jeden vo Zvolene; atď. Rovnaké pomenovania sa samozrejme vyskytovali aj v rámci západného a východného Slovenska: Tekov (Martin nad Žitavou); Nitra (Michal nad Žitavou); Záhorie (Plavecký Peter).³³ Kým okruh pôsobnosti názvov nepresahoval hranice jedného panstva alebo župy, tento jav nenarúšal komunikáciu. Pri ich používaní na väčšom území (ako je napr. stredné Slovensko) sa však skutočnosť, že jednému názvu zodpovedalo niekoľko objektov dostávala do rozporu so základnou funkciou vlastných mien – identifikovať, diferencovať a lokalizovať.³⁴ Preto pôvodné názvy dostávali prívlastky Turčiansky, Liptovský, Zvolenský..., ktoré vyjadrovali ich príslušnosť k určitej župe alebo panstvu – Martinček (1332 *Sanctus Martinus de Liptovia, Michal plebanus Sancti Martini de Liptouia*);³⁵ Zvolenská Slatina (1332 *Sancta Crux de Solio*);³⁶ Žiar nad Hronom (1246 *Villa Sancte Crucis de Susal*)³⁷ a uľahčovali tak identifikáciu. V iných prípadoch mala orientáciu uľahčovať lokalizácia objektu

²⁹ K tomu STANISLAV, J.: Kultúra starých Slovákov. Reprint pôvodiny z roku 1944. Bratislava 1997, s. 48.

³⁰ K ojkonymu Hadviga BEŇKO, J.: Starý Turiec, s. 154; KRŠKO, J.: Kolonizačné vplyvy na hydronymiu Turca. In: Hydronymia povodia Turca. Banská Bystrica 2003, s. 23-32.

³¹ K fungovaniu vlastných mien MAJTÁN, M.: Spoločenské fungovanie toponyma. In: Spoločenské fungovanie vlastných mien. Zborník materiálov zo VII. slovenskej onomastickej konferencie (Zemplínska Širava 20.-24. septembra 1976). Zost. M. Majtán. Bratislava 1980, s. 43-50.

³² Existujú pravda aj výnimky, ktoré možno vysvetliť emanáciou patrocínií už existujúcich kostolov do okolia. HUDÁK, J.: Patrocíniá na Slovensku (Súpis a historický vývin), s. 32.

³³ pozri MAJTÁN, M.: Názvy obcí Slovenskej republiky. (Vývin v rokoch 1773-1997). Bratislava 1998, 600 s.

³⁴ pozri KRŠKO, J.: Mikroštruktúrne vzťahy v onymii. In: Slovenská reč, roč. 67, 2002, č. 3, s. 143-152.

³⁵ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II., s. 239; ULIČNÝ, F.: Dejiny osídlenia Liptova do konca 16. storočia (2. časť), s. 182.

³⁶ ĎURKOVÁ, M.: Vývoj osídlenia Zvolenskej a Pliešovskej kotliny v stredoveku. In: Historický časopis, roč. 44, 1996, č. 2, s. 171-172.

³⁷ IPOLYI, A.: Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis pro anno saeculari MDCCCLXXVI. Neosolii 1876, s. 351.

pri rieke – Vieska (*Garamindszent*), m. č. m. Žiar nad Hronom; Svätý Ondrej nad Hronom (*Garamszentandrás*); Žiar nad Hronom (*Garamszentkerest*).³⁸ Neskoršie sú známe aj zmeny štruktúry názvu z dvojčlennej na jednočlennú – Svätý Martin v Liptove – od roku 1920 *Martinček*.³⁹

Zmeny v názvosloví sa neuskutočňovali len z diferenciálnych dôvodov. V druhej polovici 20. storočia sa názvy súvisiace s kresťanstvom stali ideologicky neprijateľné, preto dochádzalo k ich eliminácii. V niektorých prípadoch bol z názvu odstránený prívlastok svätý, čo spôsobilo zastretie pôvodnej motivácie – Liptovský Svätý Mikuláš – od roku 1952 *Liptovský Mikuláš*; Turčiansky Svätý Martin – od roku 1951 *Martin*, prípadne došlo k úplnému premenovaniu – Svätý Kríž nad Hronom – od roku 1955 *Žiar nad Hronom*.⁴⁰ Ako zaujímavá sa javí zmena pomenovania Svätý Anton na *Antol* (od roku 1960), pričom ako východisko zrejme poslúžila maďarská forma názvu (*Scentantollo, Zenthantal*).⁴¹ Dôsledkom názvoslovných zmien je, že sa s jedným objektom často stotožňujú viaceré názvy, pričom tento jav možno sledovať vo viacerých rovinách, a to v diachrónej rovine (vo vzťahu starší a novší názov; Liptovská Mara (1358 *Vila Beate Virginis*; 1397 *Bodogaszonfalva*, 1469 *Mathky Bozye*,⁴² 1773 *Swata Maria*, 1920 *Svätá Mara*, 1946 *Liptovská Svätá Mara*, 1952 *Liptovská Mara*)⁴³), v substitučnej rovine (vo vzťahu pôvodný názov a substituovaný z iného jazyka; Hronský Beňadik (*Garamszentbenedek*); Turčiansky Peter (*Turócszentpéter*); Martin (*Martinopolis*)⁴⁴) a ideologickej (v opozičnom vzťahu vyhovujúci a nevyhovujúci názov).⁴⁵

V ojkonymii stredného Slovenska možno sledovať aj ideovo protikladné sústavy názvov v pomere pohanský/kresťanský, ktoré sú dokladmi o kontaktoch prenikajúceho kresťanstva s pohanskou tradíciou. V Turci sú príkladom tohto protikladu názvy Modly (1255 *villa Modly*, 1271 *Molley*, 1332 *Modley*)⁴⁶ a Martin (1284 *Villa Sancti Martini*).⁴⁷ Názov Modly súvisí s praslovanským apelatívom *modla* s významom pohanská modlitebňa s obetiskom. Existencia pohanského kultového centra sa mohla stať podnetom na vybudovanie kostola s kresťanským cintorínom. Usadlosť, ktorá pri nich vznikla, dostala názov podľa patrocínia – Svätý Martin.⁴⁸ Ďalší prípad predstavujú ojkonymá Háj a Svätý Michal (Turčiansky Michal). Kostol sv. Michala bol postavený v polovici 13. storočia medzi dedinami Nedožery (*Nedozor*), Háj (*Gai*) a Diviaky (*Dywek*). Farská osada, ktorá okolo neho vznikla, bola v roku 1368 zaznamenaná ako Svätý Michal, iným menom Nedožery (*Sentmichal vel a. n. Nodoser*).⁴⁹ Na základe patrocínia sv. Michala, ktorý bol v stre-

³⁸ MAJTÁN, M.: Názvy obcí Slovenskej republiky. (Vývin v rokoch 1773-1997), s. 155, 46, 351.

³⁹ MAJTÁN, M.: Názvy obcí Slovenskej republiky. (Vývin v rokoch 1773-1997), s. 184

⁴⁰ MAJTÁN, M.: Názvy obcí Slovenskej republiky. (Vývin v rokoch 1773-1997), s. 167, 184, 351.

⁴¹ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I. Bratislava 1977, s. 109.

⁴² ULIČNÝ, F.: Dejiny osídlenia Liptova do konca 16. storočia (2. časť), s. 145-147.

⁴³ MAJTÁN, M.: Názvy obcí Slovenskej republiky. (Vývin v rokoch 1773-1997), s. 165.

⁴⁴ MAJTÁN, M.: Názvy obcí Slovenskej republiky. (Vývin v rokoch 1773-1997), s. 106, 308, 184.

⁴⁵ k javu polyonymie KRŠKO, J.: Mikroštruktúrne vzťahy v onymii, s. 143-146.

⁴⁶ BEŇKO, J.: Starý Turiec, s. 75.

⁴⁷ BEŇKO, J.: Starý Turiec, s. 108.

⁴⁸ BEŇKO, J.: Starý Turiec, s. 108; KRAJČOVIČ, R.: Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch miest a obcí, s. 117.

⁴⁹ BEŇKO, J.: Starý Turiec, s. 80; Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II., s. 477.

doveku vnímaný ako symbol zápasu s pohanstvom,⁵⁰ možno usúdiť, že úlohou kostola aj pôvodnej kaplnky bolo odstrániť funkciu pohanského obetiska v blízkosti Hája.⁵¹

Okrem názvov stredoslovenských miest a obcí sme sa okrajovo zaujímali aj o názvy menších geografických objektov patriacich do ich katastrálnych území. Excerptovaním z onomastickej kartotéky Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra sme získali nasledovné názvy súvisiace s menami svätých⁵²:

Dobrá Niva (*Svätá Anna*) – vrch a pole pomenované podľa kaplnky zasvätenej sv. Anne;

Ilija (*Svätá Trojica*) – časť obce pomenovaná podľa kaplnky zasvätenej Najsvätejšej Trojici;

Krupina (*Pri Svätej Anne*) – pozemky okolo kaplnky zasvätenej sv. Anne;

Krupina (chotárna časť *Na Petre*, ale aj *Starý Peter*; *Horný Peter*; *Dolný Peter*) – chotárna časť, ktorej názov je reminiscenciou na kostol zasvätený sv. Petrovi,⁵³

Liptovská Mara (*Klinčeky pri svätom Jankovi*) – pole pomenované podľa sochy sv. Jána Nepomuckého;

Svätý Anton (*Svätoantolské dolinky*);

Svätý Anton (*Nový Anton*) – časť obce pomenovaná podľa poradia výstavby;

Turčiansky Ďur (pastvina *Pri Svätom Jáne*);

Víglaš (pole *K Panenky Márii*).

Uvedené názvy však v porovnaní s ojkonymami predstavujú podstatne mladšiu vrstvu.

Cieľom štúdie bolo poukázať na vplyv uctievanie svätých na toponymiu stredného Slovenska. Pozornosť sme sústredili predovšetkým na osadné názvy – ojkonymá, okrajovo aj na terénne názvy, pričom sme si všimli ich vznik a fungovanie pri spoločensky podmienenej identifikácii geografických objektov, ale aj ich jazykovú stránku. Štúdia problematiku len načrtáva a predpokladá ďalší výskum, najmä v oblasti terénnych názvov, ktorý by mohol priniesť zaujímavé poznatky z oblasti duchovnej kultúry.⁵⁴ Skúmané toponymá vznikli v konkrétnom čase a priestore a v spojitosti s označovaným objektom odrážajú náboženskú stránku jeho dejín; sú svedectvom kultúrnej konfrontácie pohanstva a kresťanstva, ale predovšetkým toho, že kult svätých bol neoddeliteľnou časťou religiózneho života stredovekej spoločnosti.

PhDr. Silvia Čatayová, Slovenská národná galéria Zvolen – zámok,
Námestie SNP 1, 960 01 Zvolen (silvia.catayova@centrum.sk)

⁵⁰ K špecifickej funkcii sv. Michala v christianizačnom procese SLIVKA, M.: Uctievanie svätých na Slovensku (K problematike výskumu patrocínií), s. 7-8.

⁵¹ BEŇKO, J.: Starý Turiec, s. 80.

⁵² Údaje uvádzame v poradí: názov obce; názov katastrálnej časti; motivácia pomenovania /len v prípadoch, keď sa ju podarilo zistiť/.

⁵³ Kostol je doložený v roku 1509 „Ecclesia S. Petri extra muros civitatis“. SLIAČAN, J.: Krupina. Vlastivedná, propagačná a informačná brošúra. 1944, s. 136; HANULIAK, V.: K problematike počiatkov mesta Krupiny. In: Pohľady do minulosti Krupiny. Krupina 1995, s. 17.

⁵⁴ L. Hosák považuje vplyv zasvätenia kostolov na mená sídlisk za závažný jav, ktorý môže napomôcť pri datovaní vzniku sídliska, alebo aspoň miestneho mena; na druhej strane umožňuje datovanie vzniku kostola, ale aj konštatovanie, že nedošlo k premene jeho zasvätenia. HOSÁK, L.: Souvislost místních jmen a patrocínií na Moravě. In: Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, roč. XI, 1970, č. 4-5, s. 569-570.

Summary

The Worship of the Saints and its Image in the Toponymy of Central Slovakia

Silvia Čatayová

The aim of the work is to point out how the respect to the saints was displayed in the toponymy of Central Slovakia. The attention is focused mainly on the names of urban and country settlements, peripherally on some smaller geographic objects belonging to their cadastre. The author observes the circumstances of their origin, their function in the society, and their language element aswell.

The researched features relate to the building of sacral architecture in the feudal age and cult of the saints that were an inseparable part of the religious life of the medieval society. In the central – slovakian toponymy were identified toponymics, that were based upon the names of the saints, the names tributing to the St. Mary worship, to the respect to the angels saint and to the sacred artifacts. Their origin had been mostly motivated by the patrociniun of the local church, eventually by the patrociniun of the sacral building, to which the named land belonged. The change of these names was initiated by a social – political change in the second half of the 20th century, because they did not correspond to the ideology of the government.

The result of this work is that the historic toponymy is not important only for the knowledge of the language history, yet it could tribute to the knowledge of the spiritual culture and its bearers too.

